

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛІЗИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

У статті досліджено особливості ведення податкового обліку та суперечності податкового законодавства щодо здійснення лізингових операцій в Україні.

Ключові слова: лізинг, лізингова (орендна) операція, лізингодавець, лізингоотримувач, предмет (об'єкт) лізингу.

В останні роки сфера застосування фінансового лізингу, хоча це є достатньо новим для України фінансовим інструментом, поширилась на всі галузі і сфери діяльності. І це логічно. Фінансовий лізинг використовується як приватними, так і державними компаніями. Через механізм фінансового лізингу фінансується як купівля недорогого обладнання, яке коштує декілька тисяч гривень, так і літаків вартістю десятки мільйонів. Загальна частка фінансування основних засобів шляхом лізингу в Україні в останні роки складає 2-3%, а в європейських країнах – не менше 20%. Відповідно Україна має значний потенціал збільшення залучення та вкладення коштів в свою економіку, використовуючи лізинговий ринок. Проте при укладенні договору фінансового лізингу суб'єкти господарювання можуть зіткнутися з податково-правовими аспектами та деякими проблемами, крім того, є ще питання в діяльності лізингових компаній, яке потребує законодавчого удосконалення та додаткового врегулювання.

Аналіз та особливості ведення податкового обліку, а також дослідження податкового законодавства у сфері лізингу викликали зацікавлення науковців і практиків, серед яких: Бабіч Г. В., Барановська В. М., Дахно І. І., Павличенко О. П., Снігір Л. Я.

Основними цілями нашого дослідження є проаналізувати нормативну базу лізингу в Україні, вивчити особливості ведення податкового обліку та виявити суперечності податкового законодавства щодо лізингу.

Відносини лізингу на законодавчому рівні регулюються чотирма документами: Законом України «Про фінансовий лізинг» у новій редакції від 16.01.2004 № 1381-IV, Податковим кодексом України, Цивільним кодексом України (§ 6 гл. 58) та Господарським кодексом України (ст. 292). Також законодавство України передбачає існування трьох державних регуляторів ринків фінансових послуг: Національного банку України – щодо ринку банківських послуг, разом із лізинговими операціями; Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку – щодо ринків цінних паперів і похідних цінних паперів; Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг – щодо інших ринків фінансових послуг, також і лізинговими операціями [7;

с. 110].

Загальне поняття лізингу наведено в ч. 1 ст. 292 Господарського кодексу України, а саме: «Лізинг – це господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування другій стороні (лізингодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізингодавцю або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи погодженням лізингодержувача у відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингодержувачем періодичних лізингових платежів» [1].

Стаття 806 Цивільного кодексу України визначає, що за договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю за правом власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі) [9; с. 8].

Господарський кодекс України визначає такі види лізингу: фінансовий і оперативний [1].

Як Господарський, так і Цивільний кодекси України передбачають можливість правового регулювання відносин лізингу (за окремими видами та формами) спеціальними законами. На сьогодні таким є Закон України «Про фінансовий лізинг» – основний документ, що визначає правові аспекти, затверджений Верховною Радою України від 16.12.1997 № 723/97-ВР [8; с. 328].

Згідно з ч. 1 ст. 1 цього Закону: «фінансовий лізинг – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу». Положення Закону застосовуються до відносин, які випливають із договору фінансового лізингу, за яким лізингодавець зобов'язується придбати у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингодержувачем специфікацій та умов, і передати її у користування лізингодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові

платежі) [4].

Відповідно до ЗУ «Про фінансовий лізинг» лізингодавцем може бути лише юридична особа. Це обмеження стосується тільки відносин за договором фінансового лізингу і є його особливістю. Юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, мають право надавати послуги з фінансового лізингу на загальних підставах. Однак систематичне надання фінансових послуг (три і більше договорів) передбачає взяття на облік юридичної особи, яка надає послуги з фінансового лізингу Державним органом, який здійснює регулювання та нагляд за лізинговими компаніями згідно з Положенням «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку», затвердженого Указом Президента N 1063/2011 від 23.11.2011р. є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Додатковим підтвердженням віднесення лізингової діяльності та послуг з фінансового лізингу до фінансового ринку є встановлення нормативними актами вимог щодо проведення та виконання заходів фінансового моніторингу юридичними особами, які за своїм статусом не є фінансовими установами, але надають фінансові послуги [5].

У ст. 14.1.97 Податкового Кодексу України є чітке визначення лізингових операцій, а саме: «лізингова (орендна) операція – господарська операція (крім операцій з фрахтування (чартеру) морських суден та інших транспортних засобів) фізичної чи юридичної особи (орендодавця), що передбачає надання основних фондів у користування іншим фізичним чи юридичним особам (орендарям) за плату та на визначений строк» [3].

Предметом договору лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками, віднесена відповідно до законодавства до основних фондів [2]. Предметом лізингу для податкових цілей можуть стати матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних та архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 2500 грн., невиробничих основних засобів та нематеріальних активів), призначені для використання в господарській діяльності вартість яких перевищує 2500 грн. і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зношенням. А очікуваний термін корисного використання (експлуатації) таких матеріальних активів повинен перевищувати один рік. Умови ремонтів і техобслуговування можуть визначатися як договором фінансового лізингу, так і окремим договором [6]. Згідно із законом України «Про фінансовий лізинг», якщо поліпшення зроблено за згодою лізингодавця, лізингоодержувач має право на відшкодування вартості витрат. Коли договором (або погодженим рішенням сторін договору) передбачено, що після спливання строку оренди орендодавець відшкодовує орендарю понесені ним витрати на поліпшення об'єкта оперативної оренди, то таку операцію в податковому обліку слід відображати як операцію з продажу основних фондів орендарем і придбання їх орендодавцем. У податковому обліку амортизації підлягають витрати на ремонт, реконструкцію, модернізацію та інші види поліпшення основних засобів, що перевищують 10% сукупної балансової вартості всіх груп основних засобів, які

підлягають амортизації на початок звітного року (ст. 144.1 ПКУ). За наявності ремонтного ліміту долімітні затрати потраплять до витрат, а решта – збільшать первісну вартість предмета фінансового лізингу – основні засоби (ст. 146.11, ст. 146.12 ПКУ). Надалі понадлімітні затрати потраплять до відповідної групи витрат через механізм амортизації (зрозуміло, коли такі об'єкти використовують у господарській діяльності) [3].

У ст. 153.7 Податкового кодексу України оподаткування операцій особливого виду здійснюється в такому порядку [3]:

передача майна в оперативний лізинг (оренду) не змінює податкових зобов'язань орендодавця та орендаря. При цьому орендодавець збільшує суму доходів, а орендар збільшує суму витрат на суму нарахованого лізингового платежу за наслідками податкового періоду, в якому здійснюється таке нарахування. У такому ж порядку здійснюється оподаткування операцій із оренди землі та жилих приміщень;

передача майна у фінансовий лізинг (оренду) для цілей оподаткування прирівнюється до його продажу в момент такої передачі. При цьому орендодавець збільшує доходи, а в разі передачі у фінансовий лізинг майна, що на момент такої передачі перебувало у складі основних засобів орендодавця, прирівнює до нуля балансову вартість відповідного об'єкта основних засобів згідно з правилами, визначеними статтею 146 цього Кодексу для їх продажу, а орендар вносить вартість предмета фінансового лізингу (без урахування процентів, нарахованих або таких, що будуть нараховані, відповідно до договору) до складу основних засобів з метою амортизації, за наслідками податкового періоду, в якому відбувається така передача.

Орендодавець збільшує доходи, при нарахуванні лізингового платежу, а орендар збільшує витрати на таку частину лізингового платежу, яка дорівнює сумі процентів або комісій, нарахованих на вартість предмета фінансового лізингу (без урахування частини лізингового платежу, що надається в рахунок компенсації частини вартості предмета фінансового лізингу), за наслідками податкового періоду, у якому здійснюється таке нарахування [10]. Тобто лізингоодержувачу слід зважити, що дата збільшення витрат не пов'язана зі сплатою лізингового платежу, орієнтуватись потрібно на його нарахування за результатами податкового періоду.

Якщо в майбутніх податкових періодах предмет фінансового лізингу буде повернений орендарем орендодавцю без придбання його у власність, то для цілей оподаткування така передача прирівнюється до зворотного продажу орендарем такого предмета орендодавцю за ціною, що визначається на рівні суми лізингових платежів у частині компенсації вартості предмета фінансового лізингу, які є несплаченими за такий предмет лізингу на дату такого повернення [3]. Іншими словами, отримання назад предмета фінансового лізингу для лізингодавця розглядається як його купівля за ціною предмета без урахування вже одержаних на нього платежів (у частині відшкодування вартості) і саме ця ціна для податкового кредиту лізингодавця визначається як звичайна. Подальша передача (продаж) здійснюється за загальними правилами.

У разі, якщо вартість предмета фінансового лізингу, що вперше або повторно вводиться в експлуатацію, визначається договором у сумі, що є меншою від

вартості витрат на його придбання або спорудження, орган державної податкової служби має право провести позапланову перевірку для визначення рівня звичайної ціни [3]

При оперативному лізингу об'єктом оподаткування ПДВ є [10]:

- придбання лізингодавцем предмета лізингу у виробника/постачальника;
- ввезення (імпорт) в Україну товарів (супутніх послуг) за договорами
- лізингу;
- лізинговий платіж.

Не є об'єктом ПДВ повернення лізингодавцю предмета лізингу, попередньо переданого лізингодержувачу за договором оперативного лізингу [10].

При фінансовому лізингу об'єктом оподаткування ПДВ є наступне [10]:

- придбання лізингодавцем предмета лізингу у виробника/постачальника;
- передача предмета лізингу в користування лізингодержувачу;
- повернення предмета лізингу, попередньо переданого лізингодержувачу лізингодавцем;
- у разі, якщо відбувається імпорт або експорт предмета лізингу, то:
- ввезення (імпорт) в Україну товарів (супутніх послуг) за договорами лізингу (разом із поверненням предмета лізингу лізингодавцю-резиденту, або іншій особі за його дорученням), у тому числі, якщо таке ввезення пов'язане з поверненням товарів у зв'язку з припиненням дії зазначених договорів;
- вивезення товарів (супутніх послуг) з України за договорами фінансового лізингу (разом із поверненням предмета лізингу лізингодавцю-нерезиденту або іншій особі за його дорученням), у тому числі, якщо таке вивезення пов'язане з припиненням дії зазначених договорів.

Для податково-прибуткового обліку доцільно звернутись до ст. 146.17.2 ПКУ: «До придбання прирівнюються операції з отримання основних засобів у разі... отримання основних засобів у фінансовий лізинг (оренду) з подальшим їх включенням до відповідних груп, якщо придбані таким чином основні засоби відповідають вимогам, визначеним у розділі I цього Кодексу» [3]. Тобто для лізингодержувача віднесення будь якого об'єкта до основних засобів необхідна його відповідність визначенню основних засобів, наведеному в ст. 14.1.138 ПКУ. Якщо в належності предмета фінансового лізингу до основних засобів немає жодних сумнівів, то амортизацію орендар починає нараховувати зважаючи на ст. 146.2 ПКУ, тобто з місяця, що настає за місяцем уведення предмета в експлуатацію. Нараховані суми потрапляють до витрат залежно від напрямку використання предмета.

А ось як говориться про податкові наслідки передачі основних засобів лізингодержувачу в ст. 153.7 ПКУ: «лізингодавець прирівнює до нуля балансову вартість відповідного об'єкта основних засобів згідно з правилами, визначеними ст. 146 ПКУ для їх продажу» [3]. Якщо дохід від продажу перевищує балансову вартість на момент передачі, то різницю показують у доходах. Коли балансова вартість перевищує доходи, то різниця потрапляє до витрат.

Найпоширеніший варіант, коли предмет лізингу для

орендодавця є товаром (це поняття ст. 14.1.244 ПКУ). Це трапляється, коли лізингодавець купує предмет лізингу спеціально для лізингодержувача або вже має в обліку як товари (запаси), а також, наприклад, якщо лізингодавець є виробником товару. У такому разі орендодавець при передачі предмета збільшує доходи. Про це прямо говориться в ст. 153.7 ПКУ. Як наслідок, при такій передачі не можна застосувати ст. 137.1 ПКУ, яка прив'язує дату відображення доходів при продажу (реалізації) товарів до дати переходу права власності. Тобто перехід права власності жодного значення для відображення доходів немає. Крім доходів, лізингодавець має повне право відобразити у складі витрат собівартість реалізованих товарів (предмета лізингу). Зробити це можна в момент відображення доходів (ст. 138.4 ПКУ), тобто за датою передачі предмета лізингу (відсутність переходу права власності ні на що не впливає).

Отже, хоча передача предмета фінансового лізингу не збігається з передачею права власності на нього, в обліку вже за фактом передачі операцію розглядають як продаж та визнаються доходи (витрати) і податкові зобов'язання.

При передачі у фінансовий лізинг раніше придбаного товару обмеження бази оподаткування виписано не інакше, як: «але не нижче за ціну придбання предмета лізингу». Якщо предмет лізингу було вироблено лізингодавцем, то варто відштовхуватись від собівартості такого предмета. Якщо предметом фінансового лізингу є основні засоби, то орієнтуватись потрібно на загальне правило щодо обмеження «знизу» бази оподаткування звичайною ціною (абз. 1 ст. 188.1 ПКУ).

Оскільки придбання майна у неплатників ПДВ не дає права на податковий кредит, лізингових компаній цікавить зменшення бази оподаткування ПДВ на вартість придбаного майна. Податкове відомство відзначило два таких випадки. Під час повторного постачання лізингодавцем, база обкладення ПДВ визначається інакше [3]:

У разі постачання товарів за договорами фінансового лізингу, які були повернуті лізингодержувачем, не зареєстрованим як платник податку у зв'язку з невиконанням умов такого договору, базою оподаткування є позитивна різниця між ціною продажу та ціною придбання таких товарів. (ст. 189.5 ПКУ).

У випадках, коли платник податку здійснює діяльність з постачання однорідних вживаних товарів, придбаних у фізичних осіб, не зареєстрованих як платники податку, у межах договорів, що передбачають передачу права власності на такі товари, базою оподаткування є позитивна різниця між ціною продажу та ціною придбання таких товарів. Під товарами, які були у вжитку, розуміють товари, що були у використанні не менше року, а також транспортні засоби, які не підлягають під визначення нового транспортного засобу (ст. 189.3 ПКУ).

У цих випадках ціна продажу визначається відповідно до ст. 188.1 цього Кодексу, а ціна придбання визначається на рівні суми лізингових платежів у частині компенсації вартості предмета фінансового лізингу, що не сплачені за такий предмет лізингу на дату такого повернення.

У ч. 2 ст. 1 Закону України «Про фінансовий лізинг» зазначено, що: «За договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язується набутти у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених

лізингодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингодержувачу ... за встановлену плату (лізингові платежі)» [4]. Отже суть фінансового лізингу полягає в передачі предмета лізингу в користування за плату – лізингові платежі.

У ч. 2 ст. 16 Закону України «Про фінансовий лізинг» вказано, що: лізингові платежі можуть містити [4]:

а) суму, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу;

б) платіж як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно;

в) компенсацію відсотків за кредитом;

г) інші витрати лізингодавця, що безпосередньо пов'язані з виконанням договору лізингу.

Відповідно до абз. 3 ст. 196.1.2 Податкового кодексу України, не є об'єктом оподаткування ПДВ: «операції нарахування та сплати процентів або комісій у складі орендного (лізингового) платежу у межах договору фінансового лізингу» [3]. Податкові органи прирівнюють операції нарахування та сплати процентів або комісій тільки до однієї складової з лізингового платежу – компенсації відсотків за кредитом. Для збільшення коштів у бюджет послуги з надання в фінансовий лізинг, за які отримують платежі у вигляді комісійної винагороди та інших витрат, як окремі поставки, розглядають як такі, які є об'єктом оподаткування ПДВ та оподатковуються ПДВ на загальних підставах.

У ст. 14.1.206 Податкового Кодексу України вказується, що: «проценти – дохід, який сплачується (нараховується) позичальником на користь кредитора як плата за використання залучених на визначений або невизначений строк коштів або майна». При цьому «до процентів включаються: ... платіж за користування майном згідно з договорами фінансового лізингу (оренди) (без урахування частини лізингового платежу, що надається в рахунок компенсації частини вартості об'єкта фінансового лізингу)» [3].

Таким чином, термін «проценти або комісії» згідно з розділом V Податкового кодексу України «Податок на додану вартість» за змістом містить платіж за користування майном згідно з договором фінансового лізингу, а це, власне, весь лізинговий платіж за винятком частини лізингового платежу, що надається в

рахунок компенсації частини вартості предмета фінансового лізингу.

З урахуванням чинних норм Закону України «Про фінансовий лізинг», Податкового кодексу України «Податок на додану вартість», правильність цієї позиції підтверджується іншими нормами Податкового кодексу України «Податок на додану вартість», у яких встановлюється об'єкт та дата виникнення зобов'язань зі сплати ПДВ та дата виникнення податкового кредиту.

Ст. 187.6 ПКУ «Датою виникнення податкових зобов'язань орендодавця (лізингодавця) для операцій фінансової оренди (лізингу) є дата фактичної передачі об'єкта фінансової оренди (лізингу) у користування орендарю (лізингоотримувачу)» [3];

Ст. 198.2 ПКУ «Датою виникнення права орендаря (лізингоотримувача) на збільшення податкового кредиту для операцій фінансової оренди (лізингу) є дата фактичного отримання об'єкта фінансового лізингу таким орендарем» [3].

Інакше кажучи, в усіх цих нормах йде мова винятково про «об'єкт фінансового лізингу» і не згадується про будь-який із елементів лізингових платежів як об'єкт оподаткування ПДВ. Отже, оподаткуванню ПДВ підлягають операції з передачі об'єкта фінансового лізингу у розпорядження лізингодержувача, а операції зі сплати лізингових платежів (окрім частини лізингового платежу, що надається в рахунок компенсації частини вартості об'єкта фінансового лізингу) не оподатковуються.

Отже, для того, щоб галузь фінансового лізингу розвивалась, нагальною необхідністю є усунення законодавчих протиріч з питання оподаткування податком на додану вартість лізингових платежів за договорами фінансового лізингу. А саме у законі України «Про фінансовий лізинг» потрібно чітко зазначити, що будь-який з елементів лізингового платежу не є об'єктом ПДВ, а оподатковується ПДВ згідно 187.6 ПКУ і ст. 198.2 ПКУ тільки сам об'єкт лізингу в момент його фактичної передачі чи отримання. Тому, щоб не виникало непорозумінь у роботі з податковими органами, потрібно якнайшвидше удосконалити податкове законодавство України у сфері лізингу.

Список літератури

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Закон України Про фінансовий лізинг від 16.12.1997 № 723/97-ВР // Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр>
5. Про затвердження Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами - суб'єктами [...]. Розпорядження, Положення, Форма типового документа від 22.01.2004 р. № 21. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0492-04>
6. Вісник Державної податкової служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/1296>
7. Павличенко О. П. Правові та методологічні аспекти фінансового лізингу / О. П. Павличенко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія "Економіка". – 2011. – Вип. 5(4). – С. 110-116.
8. Дахно І. І. Зовнішньоекономічний менеджмент : навч. посіб. / І. І. Дахно, Г. В. Бабіч, В. М. Барановська, та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 568 с.
9. Снігір Л. Я. Лізинг: як використати його переваги : [посібник] / Лідія Снігір. – К. : Центр комерційного права, 2011. – 127 с.
10. Українське об'єднання лізингодавців. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.leasing.org.ua>

РЕЗЮМЕ

Ванькович Данила, Коваль Ростислав

Нормативно-правовое обеспечение лизинговой деятельности в Украине и пути его совершенствования

В статье исследованы особенности ведения налогового учета и противоречия налогового законодательства относительно осуществления лизинговых операций в Украине.

RESUME

Vankovych Danylo, Koval Rostyslav

Normative legal provision of leasing activity in Ukraine and ways of its improvement

The article examines the features of tax accounting and contradictions of tax legislation of leasing transactions in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2013 р.